

Пасічник Ігор Демидович

*доктор психологічних дисциплін, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін
Національного університету «Острозька академія»*

ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ В КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ: РЕГІОНАЛЬНІ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ

Національний університет "Острозька академія" займає особливе місце в системі освіти сучасної України. Це найдавніший вищий навчальний заклад України. І разом з тим - один із наймолодших, не обтяжений традиціями радянського минулого.

Історія академії сягає останньої чверті XVI ст. У 1576 р. князь Василь-Костянтин Острозький отримав у володіння домоначальний град свого роду - місто Острог. Тоді ж він запросив до себе друкаря Івана Федоровича¹. Князь виношував амбітний план - надрукувати повне зібрання біблійних книг старослов'янською мовою. Ця воістину колосальна робота потребувала кваліфікованих філологів, знавців мов, редакторів, друкарів. Щоб здійснити її, Василь-Костянтин зібрав у Острозі чимало вчених людей. Вони й поклали початок академії². Автори цілком обґрунтовано вважають 1576 р. датою її заснування. У 1579 р. Гальшка Острозька, племінниця князя Василя-Костянтина, надала на академію фундацію, виділивши значну суму грошей³. Гальшка була першою відомою нам жінкою-меценатом в Україні. За її

¹ Про Івана Федорова див.: Першодрукар Іван Федоров та його послідовники на Україні (XVI – перш. половина XVII ст.): 36. документів / Упоряд. Я. Д. Ісаєвич, О. А. Купчинський, О. Я. Мацюк, Е. Й. Ружицький. - 1975. - № 1, 3-17, 19-21, 23, 28, 30-34. - С. 17, 18-40, 42-45, 47-52, 57-58, 59-63; У истоков русского книгопечатания. К трехсотсепятидесятилетию со дня смерти Ивана Федорова 1583-1958. - М., 1959; Ісаєвич Я. Д. Літературна спадщина Івана Федорова. — Львів, 1989; Його ж. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні. - 2-е вид., перероб., допов. - Львів, 1983; Ковальський М. П. Джерела про початковий етап друкарства на Україні (Діяльність першодрукаря Івана Федорова в 70 - на поч. 80-х рр. XVI ст.). - Дніпропетровськ, 1972; Мицько І. З. Іван Федоров: життя в еміграції. - Острог, 2008. Начало книгопечатания в Москве и на Украине: Указ. лит-ры 1574-1974 / Сост. Е. Л. Немировский. - М., 1974; Немировский Е. Л. Иван Федоров (около 1510-1583). - 1985. - М., С. 14-22, 156-189; Його ж. Начало книгопечатания на Украине. Иван Федоров. - 1974. - С. 83-150; Його ж. Острожские издания Ивана Федорова - выдающиеся памятники в восточнославянской культуре // Федоровские чтения. 1981. - М., 1985. - С. 5-12; Його ж. По следам первопечатника. - 1983. - С. 23-28, 39-41, 46-48, 55-57, 91-93, 96-99; Огієнко І. Іван Хведорович, фундатор постійного друкарства на Україні. Життя і діяльність // Стара Україна. - Львів, 1924. - Вип. 2-5. - С. 21-34.

² Про Острозьку академію див.: Азбука Івана Федорова 1578 / Факс. изд. подг. Е. Л. Немировским. - М., 1983; Бевзо О. А. Львівський літопис і Острозький літописець. Джерелознавче дослідження. - Вид. друге - К., 1971; Возняк М. Письменницька діяльність Івана Борещького на Волині і у Львові. - Львів, 1954; Голубев С. Археологические заметки, о памятниках старины, находящихся в некоторых местностях Волынской епархии // Труды Киевской духовной академии. - 1876. - Т. 1; Дзюба Е. Н. Просвещение на Украине и его роль в укреплении связей украинского народа с русским и белорусским (вторая половина XVI - первая половина XVII в.). — К., 1987; Довбищенко М. В. Волинська шляхта в релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. - К., 2008; Ковальський М. П. Етюди з історії Острога. Нариси. - Острог, 1998; Його ж. Острозька "Азбука" - невідома книга Івана Федорова // Пам'ятки України. - 1970. - № 1. Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576-1636). - К., 1990; Поссевино А. Исторические сочинения о России XVI в. - М, 1983; Потій І. Відповідь Клірику Острозькому // Українські гуманісти епохи Відродження: Антологія. - К., 1995; Симон Пекалід. Про острозьку війну під П'яткою проти низових / Пер. В. Маслюка // Українська поезія XVI ст.. - К., 1987; Яковенко Н. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI- XVII ст. - К., 2002. Її ж. Цікавий документ // Жовтень. - 1985. - № 2; Acta kosciola farnego ostrogskiego // Rocznik wolynski. - Rowne, 1934. - Т. 3. - S. 210; Barycz H. Polacy na studiach w Rzymie w eposie Odrodzenia (1440- 1600). - Krakow, 1938; Kardaszewicz S. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. Materiały do historyi Wolynia. - Warszawa - Krakow, 1913; Kempa T. Konstany Wasyl Ostrogski (ok. 1524/1525-1608). Wojewoda Kijowski i marszalek ziemi Wolynskiej. - Torun, 1997; Monumenta Poloniae Vaticana. - Cracoviae, 1938. - Т. 6. Relacje nuncijuszow apostolskich i innych osob o Polsce od roku 1548- 1690. - Т. 1.-Berlin-Poznan, 1864.

³ Заповіт княжни Гальшки Острозької 1579 р., березня 16 / Підготовка тексту Л. Демченко // Острозька давнина: Дослідження і матеріали / Відп. Редактор І. З. Мицько. - Вип. 1. - Львів, 1995. -С. 110-111.

прикладом інша Гальшка, Гулевичівна, в 1615 р. подарувала для школи Київського братства землю. Князь також надав багату фундацію для потреб академії.

У силу різних обставин, не збереглися документи, які стосувалися безпосередньо Острозької академії і давали б змогу реконструювати навчальний процес у цьому вищому навчальному закладі. Тому нам доводиться звертатися переважно до опосередкованих, часто фрагментарних свідчень. Але навіть вони багато що говорять.

Принаймні немає ніяких сумнівів, що це був навчальний заклад вищого типу. Тут давалася ґрунтовна філологічна підготовка, здійснювалося вивчення трьох мов - старослов'янської, грецької та латинської. Є дані про вивчення теології (а в той час це вважалося показником вищої освіти).

Результатом наукових студій викладачів і, очевидно, студентів Острозької академії стала підготовка до друку повного тексту Біблії старослов'янською мовою⁴. Здійснювалася ця робота під керівництвом її першого ректора Герасима Смотрицького. Його син, Мелетій Смотрицький, який навчався в Острозькій академії, використавши напрацювання батька, уклав і видав першу наукову граматику старослов'янської мови⁵. Ця грамика вийшла

⁴ Про Острозьку Біблію див.: Бойко М. Острозька Біблія - королева українських книг. - Блумінгтон - Індіана. - 1981; Бондар Н. П. Примірники Острозької Біблії у фондах НБУВ // Український археографічний щорічник. Нова серія. - Вип. 8-9. - Київ - Нью-Йорк, 2004. - С. 139-154; Ї ж. Унікальний примірник Острозької Біблії 1581 р. з фондів НБУВ // Волинська книга: історія, дослідження, колекціонування. Наук. збірник. - Вип. 1. - Острог, 2005; Врადий А. А. Морфологическая характеристика имен существительных в Острожской Библии 1581 г. печати Ивана Федорова и "Грамматика" М. Смотрицкого // Сборник научных трудов Ташкентского педагогического института. - 1976. - Т. 166; Його ж. Первопечатные книги Ивана Федорова (Острожская Библия 1581 года) и "Грамматика" М.Г.Смотрицкого // Ученые записки Узбекского научно-исследовательского института педагогических наук. - 1975. - Вып. 26; Горский А., Невоструев К. Описание славянских рукописей Московской синодальной библиотеки. Отдел первый. Священное писание. - М., 1855; Гусева А. А. Издания кирилловского шрифта второй половины XVI в.: Св. каталог. - Кн. 1. - М., 2003; Його ж. Символика в орнаментике изданий Ивана Федорова и Петра Тимофеева Мстислава // Книга: Исслед. и материалы. - Сб. 66. - М., 1993. - С. 125-130; Жукалюк М., Степовик Д. Коротка історія перекладів Біблії українською мовою. - К., 2003; Ковалів В.-Й. Острозька Біблія очима католика // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". - Острог, 1999; Ковальський М. П. 400-річчя Острозької Біблії на форумі Федорознавців у Львові і Острозі 1981 р. // Наукові записки: Національного університету "Острозька академія". - Острог, 1999. - Т. 2. - Ч. 2; Його ж. Біблія Острозька // Джерелознавство історії України. Довідник. - К., 1998; Кралюк П. Контекст передмов до Острозької Біблії // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". - Острог, 2000. - Т. 3; Його ж. Острозька Біблія та філософська й богословська думка в Острозькій академії // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Філософія". - Острог, 2008. - Вип. 4. - С. 3-13; Його ж. Острозька Біблія в дослідженнях М. Грушевського, І. Франка та І. Огієнка // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Науковий збірник. - Кам'янець-Подільський, 2006. - Вип. 3; Його ж. Острозька Біблія як форпост православно-слов'янського світу // Відомості митрополії УАПЦ у діаспорі й єпархії у Великій Британії. - Лондон, 2004. - Ч. 1; Його ж. Острозька Біблія: текст і контекст // Визвольний шлях. - 2006. - Кн. 10; Його ж. Попередники Острозької Біблії // Історія музейництва та пам'ятникоохоронної справи в Острозі і на Волині. - Острог, 2006; Кралюк П. М., Торконяк Р., Пасічник І. Д. Острозька Біблія в контексті української та європейських культур. - Острог, 2006; Немировский Е. Л. Острожская Библия // Федоровские чтения. 2005. - М., 2005; Острозька Біблія: Вступи, гравюри, дослідження / Опрацював та приготував до друку ермнх. архимандрит др. Рафаїл (Роман Торконяк). - Львів, 2005; Франко І. Причинок до студій над Острозькою Біблією // Франко І. Зібрання творів: У п'ятдесяти томах. - К., 1982. - Т. 37.

⁵ Про Мелетія Смотрицького див.: Абрамович С. Д. Мелетій Смотрицький та проблеми філологічної культури бароко // Українська література XVI- XVIII ст. та інші слов'янські літератури. - К., 1984. - С. 137-160; Бабич С. Ранньобарокова візія читача у творчості Мелетія Смотрицького // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Філософія". - Острог, 2008. - Вип. 4. - С. 80-94; Врადий А. А. Морфологическая характеристика имен существительных в Острожской Библии 1581 г. печати Ивана Федорова и "Грамматика" М. Смотрицкого // Сборник научных трудов Ташкентского государственного педагогического института. - Ташкент, 1976. - Т. 166. - С. 31-41; Його ж. Первопечатные книги Ивана Федорова (Острожская Библия 1581 года) и "Грамматика" М. Г. Смотрицкого // Ученые записки Узбекского научно-исследовательского института педагогических наук. - Ташкент, 1975. - Вып. 26. - С. 90-111; Гальчук І. Акцентуаційні особливості "Граматики" М. Смотрицького // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Філософія". - Острог, 2008. - Вип. 4. - С. 105-114; Еленовський К. Мелетий Смотрицкий, архиепископ полоцкий // Православное обозрение. — 1861. - № 6-8; Жукович А. Архиепископ Мелетий Смотрицкий в Вильне в первые месяцы после своей хиротонии // Христианское чтение. — 1906. - 4-6; Засадкевич М. Мелетій Смотрицкий как филолог. - Одесса, 1883; Квасюк Л. Архетип церкви-матері в міфологічних побудовах Мелетія Смотрицького // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Філософія". - Острог, 2008. - Вип. 4. - С. 55-64; Короткий В. Г. Творческий путь Мелетия Смотрицкого. - Минск, 1987; Кралюк П. Мелетій Смотрицький і українське духовно-культурне відродження кінця XVI - початку XVII ст. - Острог, 2007;

кількома виданнями, була поширена в багатьох слов'янських країнах і справила помітний вплив на розвиток мов та філології в слов'ян.

Сама ж Острозька Біблія – унікальна пам'ятка української культури. На жаль, вона нами, українцями, належно не оцінена. Це перше в Європі й світі видання Біблії, укладене на основі різних текстів. Подібного типу видання, латиномовна Комплютенська Біблія, з'явилася на десять років пізніше.

Основою для Острозької Біблії послужили грекомовні тексти, передусім Септуагінта. Але ці тексти зв'язалися з латиномовною Вульгатою, а також з текстами старослов'янськими, чеськими, польськими. Можливо, також використовувалися єврейські і навіть арабські джерела.

Острозьку Біблію уклали досить швидко: у 1576 р. почали роботу над нею, а в 1580 р. книга вже була готова і вийшли її перші, пробні примірники. Наступного ж року був віддрукований увесь наклад. За різними оцінками, він становив від тисячі до чотирьох тисяч примірників.

Острозька Біблія з невеликими правками перевидавалася в Росії й фактично була визнана як канонічний текст для Російської православної церкви. Також її шанували й перевидавали українські греко-католики.

Якби викладачі Острозької академії залишили після себе лише Острозьку Біблію, цього було б достатньо, щоб цей навчальний заклад увійшов в історію. Однак вони залишили після себе багато інших справ. Саме в Острозі, при академії почала працювати кирилична друкарня. Подібні друкарні до цього існували в східно- й південнослов'янських землях. Однак їхня діяльність, як правило, мала епізодичний характер. В Острозі робота кириличної друкарні стала систематичною. У ній друкувалися не лише книги, призначені для церкви, а й підручники, полемічні й перекладні твори.

В Острозькій академії сформувалася цікава перекладацька школа, яка займалася перекладами грецьких текстів. Тут була започаткована й отримала розвиток православна полемічна література. В Острозі працювали й видавали свої твори такі полемісти як Василь Суразький⁶, Христофор Філалет⁷, Іван Вишенський⁸.

Курилас Б. З'єднання архієпископа Мелетія Смотрицького в історичному і психологічному насвітленні. - Вінніпег, 1962; Маслов С. Казань Мелетія Смотрицького на честный погреб о. Леонтия Карповича. - К., 1898; Німчук В. К. Грамматика М. Смотрицького - перша перлина давнього мовознавства // Смотрицький М. Грамматика. - К., 1979; Новоселецька С. Мелетій Смотрицький // Острозькі просвітники. - Острог, 2000. - С. 84-93; Осинський А. Мелетій Смотрицький, Архієпископ Полоцький. - К., 1912; Прокошина Е. С. Мелетій Смотрицький. - Минск, 1966; Соловій М. Мелетій Смотрицький як письменник: У 2-х т. – Рим – Торонто, 1977-1978; Ткачук Р. Полеміка Мелетія Смотрицького із Іпатієм Потієм у контексті суспільно-культурних обставин кінця XVI - початку XVII століть // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Філософія". - Острог, 2008. - Вип. 4. - С. 95-104; Яковенко Н. Мелетій Смотрицький // Історія України в особах. Литовсько-польська доба. - К., 1997. - С. 168-173; Яременко П. Мелетій Смотрицький. Життя і творчість. - К., 1986; Frick D. Meletij Smotryc'kyj and the Ruthenian Question in the Early Seventeenth Century // Harvard Ukrainian Studies.-1984.-№ 8; Ejusdem. Meletij Smotryc'kyi and the Ruthenian Language Question // Harvard Ukrainian Studies. - 1985. - № 9; Ejusdem. Meletij Smotryc'kyj. - Cambridge, 1995; Sabol S. De Meletij Smotrickyi Polemista Anticatholico. - Rome, 1951; Susza J. Saulus et Paulus Ruthenae unionis, sanguine b. Iosaphat transfonnatus, sive Meletius Smotriscius, archiepiscopus Hieropolitanus etc. - Rome, 1666.

⁶ Про Василя Суразького див.: Атаманенко В. Василь Суразький // Острозькі просвітники XVI-XX ст. - Острог, 2000. - С. 98-107; Возняк М. С. Історія української літератури: У 2-х кн. - 2-ге вид., випр. - Львів, 1992. - Кн. 1. - С. 400-401, 465-466; Грушевський М. С. Культурно-національний рух на Україні в XVI-XVII віці // Духовна Україна: Зб. тв. - К., 1994. - С. 186; Завитневич В. З. "Палинодия" Захарии Копыстенского и ее место в истории западно-русской полемики XVI и XVII вв. - Варшава, 1883. - С. 56-59, 90-107; Исаевич Я. Д. Острожская типография и ее роль в межславянских культурных связях // Федоровские чтения. 1978. - М., 1981. - С. 34-46; Копержинський К. Український письменник XVI ст. Василь Суразький // Наук. збірник за рік 1926. ВУАН. - К., 1926.— С. 38- 72; Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576-1636). - К., 1990. - С. 100; Його ж. Украинский писатель-полемист Василий Суразький — сподвижник Ивана Федорова // Федоровские чтения. 1979. – Москва, 1982. -С. 18-23.

⁷ Про Христофора Філалета див.: Возняк М. С. Історія української літератури: У 2-х кн. Кн. 1. - С. 469-475; Грушевський М. С. Історія української літератури. - К., 1995. - Т. 5. - Кн. 2. - С. 173-180; Його ж. Культурно-національний рух на Україні в XVI-XVII віці // Духовна Україна: Зб. тв. - С. 184, 186, 212, 214; Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1995 (перевид.). - С. 122-124; Кралюк П. М. Особливості вияву національної свідомості в українській суспільній думці X VI - першої половини XVII ст. - Луцьк, 1996. - С. 45; Марченко М. І.

Учнями Острозької академії було чимало видатних діячів церкви, українського суспільно-політичного життя й української культури. Це уже згаданий Мелетій Смотрицький, учений-філолог і письменник-полеміст, Іов Княгиницький⁹, що заснував Скит Манявський, засновники інших православних монастирів. Тут навчався Семерій Наливайко¹⁰ – талановитий військовий і політичний діяч. Академію закінчив Петро Конашевич-Сагайдачний – козацький гетьман, з іменем якого пов'язано чимало славних перемог¹¹. До речі, цей гетьман надав велику моральну й фінансову підтримку Київському братству та його школі, яка стала предтечею Києво-Могилянської академії.

Історія української культури. З найдавніших часів до середини XVII ст. - К., 1961. - С. 140-141; Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576-1636). - К., С. 121- 122; Скабаланович Н. Об "Апокрисисе". - С.-Петербург, 1873; Скрипнюк О. Апокрисис//Юридична енциклопедія.-К., 1998.-Т. 1.-С. 132; Українські письменники. Біо-бібліографічний словник: у 5-ти томах. - К., 1960. - Т. 1: Давня українська література (XI-XVIII ст. ст.) / Уклад Л. Є. Махновець. - С. 593-595; Яременко П. Український письменник-полеміст Христофор- Філалет і його "Апокрисис". - Львів, 1964. Bylinski J. Marcin Broniewski - trybun szlachty wielkopolskiej z czasow Zygmunta III. - Wroclaw, 1994.

⁸ Про Івана Вишенського див.: Возняк М. С. Історія української літератури: У 2-х кн. - Кн. 1. - С. 399-438; Грушевський М. С. Культурно- національний рух на Україні в XVI-XVII віці // Духовна Україна: 36. тв. - С. 172-178, 214-218; Єршомін І. П. Іван Вишенський і його громадсько-літературна діяльність // Вишенський І. Твори. - К., 1959. - С. 3-34; Єфремов С. Історія українського письменства. - С. 131-135; Житецкий И. П. Литературная деятельность Иоанна Вишенского // Киевская старина. - 1890. - Т. 29. - Кн. 6 (Июнь). - С. 494-532; Ковальский Н. П. Произведения Ивана Вишенского как источник по социально-политическому положению на Украине конца XVI-XVII ст. // Некоторые проблемы социально-экономического развития Украинской ССР. - Днепропетровск, 1970. - С. 180-188; Кралюк П. Вишенський і Волинь. - Луцьк, 1996. Його ж. Письменник і князь. Взаємини Івана Вишенського та Василя-Костянтина Острозького // День. - 2009. - 6 листопада. - № 201 (3121). - С. 8; Крымский А. Иоанн Вишенский, его жизнь и сочинения [рец. на д-р дис.І. Франка "Іван Вишенський і його твори". - Львів, 1895] // Крымський А. Твори у 2-х т. - К., 1972. - Т. 2. - С. 380-455; Пашук А. І. Іван Вишенський - мислитель і борець. - Львів, 1990; Пінчук С. П. Іван Вишенський: Життя і творчість. - К., 1968; Полек В. Т. Історія української літератури X-XVII століть. - С. 90 - 96; Сумцов Н. Ф. Иоанн Вишенский (южнорусский писатель начала XVII ст.) // Киевская старина. - 1885. - Т. 3-4. - С. 648-677; Франко І. Іван Вишенський, його час і письменська діяльність // Франко І. Зібрання творів у 50-х т. - К., 1980. - Т. 28. - С. 260-278; Його ж. Іван Вишенський і його твори // Франко І. Зібр творів у 50-х т. - Київ, 1981. - Т. 30. - С. 7-211; Чижевський Д. Історія української літератури. - Тернопіль, 1994. -С. 225-232.

⁹ Про Іова Княгиницького див.: Маслов С. И. Кирилл Транквилион Ставровецкий и его литературная деятельность. - К., 1984. - С. 34, 62, 74; Мицько І. З. Дерманский культурно-просветительный центр и его участие в идеологической работе на Украине (70-е годы XVI в. - 30-е годы XVII в.) // Федоровские чтения. 1978. - М., 1981. -С. 50-51; Його ж. Матеріали до історії Острозької академії (1576-1636): Бібліограф, довідник / Упор. І. З. Мицько. - К., 1990. - С. 40-41; Його ж. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576-1636). - К., 1990. - С. 96; Його ж. Про Великоситську обитель // Іконостас Воздвиженської церкви Скиту Манявського. Каталог виставки. - Львів, 2000. - С. 5-12. [Симонович Ігнатій з Любарова] Житіє і жизнь... // Зоря Галицька jako Альбум на год. 1869. - Львів, 1860. - С. 225-2 51; Харлампович К. Западнорусские православные школы XVI и начала XVII века, отношение их к инославным, религиозное обучение в них и заслати их в деле защиты православной веры и церкви. - Казань, 1898. - С. 252-263.

¹⁰ Про Семерія Наливайка див.: Антонович М. Студії з часів Наливайка // Праці Українського історико-філологічного товариства. - Прага, 1942; Грабовецький В. В. Нові документи про визвольні походи Наливайка в Галичину // Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР. -1963. - № 1; Заклинський К. Зношення цісаря Рудольфа II з козаками і їх участь у війні угорсько-турецькій в р. 1594 і 1595 // Справоздане дирекції гимназии академической во Львове. - Львів, 1882; Леп'явко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні. - Чернігів, 1996; Мищик Ю. Незнаний лист Наливайка//Старожитності,-1995.-№ 5-6; Мишко Д. Северин Наливайко. - Київ, 1962; Франко І. Я. Наливайко у мідянім біку // Науковий збірник, присвячений професору Михайлу Грушевському. - Львів, 1906.

¹¹ Про П. Конашевича-Сагайдачного див.: Антонович Д. Б. Петро Конашевич-Сагайдачний // Україна. - 1990. - № 1 (публ. Я. Дзири). - С. 24; Його ж. Про козацькі часи на Україні. - Київ, 1991. - С. 71-83; Голобуцький В. Запорозьке козацтво. -1994. - С. 229-234, 241, 243-245, 249, 254, 257-2:59; Грушевський М. С. Історія України-Руси. - К. (факсимільне перевидання), 1991-1995. - Т. 7. - С. 355, 369-386, 390, 413, 426-428, 432-437, 450, 459-461, 464-468, 470-478, 485-487, 489-492, 575, 583, 588; Каманин И. Очерк гетьманства Петра Сагайдачного // Чтения в Историческом обществе Нестора летописца при Киевском ун-те св. Владимира. - 1901. - Кн. 15. - Вып. 1. - Ч. 2. - М., С. 3-5, 7-9,123-126,127; Сас П. Петро Конашевич-Сагайдачний // Володарі гетьманської булави: Історичні нариси. - К., 1994. - С. 87-139; Яворницький Д. І. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний //Історичні постаті України: Історичні нариси. - Одеса, 1993. - С 24-64.

На жаль, Острозька академія довго не проіснувала. Після смерті князя Василя-Костянтина в 1608 р. вона почала занепадати і припинила своє існування близько 1636 р., ставши жертвою експансії католиків. Своєрідною її альтернативою став колегіум єзуїтів.

Незважаючи на це, культурно-освітні традиції академії не пропали безслідно. Вони знайшли продовження в діяльності братських шкіл, а потім Києво-Могилянської академії. Острог, який з середини XVII ст. почав втрачати своє значення, продовжував відігравати не останню роль у розвитку української культури.

Так, у XVIII ст. тут оформилася оригінальна Острозька школа іконопису. Роботи острозьких іконописців цього періоду й сьогодні вражають своєю чистотою та оптимізмом. У кінці XVIII ст., після тимчасової ліквідації ордену єзуїтів, на базі колишнього єзуїтського колегіуму в Острозі планувалося відкриття університету. Правда, не знайшлося належних коштів, щоб довести цю справу до кінця.

За часів царської Росії в Острозі діяли середні навчальні заклади, які давали непогану освіту. Це - духовна семінарія, гімназія, духовне училище ім. графа Блудова. Випускником духовної семінарії був Орест Новицький - один із найкращих філософів України XIX ст. В Острозькій гімназії навчалися такі видатні діячі української культури, як Агатангел Кримський та Іван Огієнко. В училищі імені графа М. Д. Блудова вчилася Оксана Лятуринська - одна з найоригінальніших і найталановитіших українських поетес XX ст.

Можна назвати чимало інших видатних людей, які народилися в Острозі чи неподалік нього, або навчалися тут. Ці люди зробили свій внесок не лише в українську культуру, а й в культуру росіян, поляків, євреїв. У місті, попри різні негаразди, проблеми, завжди існувало інтенсивне культурне життя. Стихійно, без вказівки згори, формувалися групи інтелектуалів, які творили різні інституції, виступали з цікавими ініціативами. Завдяки таким ентузіастам в Острозі на початку XX ст. був частково відновлений комплекс споруд на Замковій горі, створено музей, який існував, незважаючи на зміну режимів. А в часи перебудови в Острозі виникло товариство "Спадщина", куди ввійшли представники місцевої інтелігенції. Це товариство поставило перед собою амбітний і, здавалось, утопічний план - відновити славетну Острозьку академію. На початку 90-их мало хто вірив, що в провінційному райцентрі вдасться створити повноцінний вищий навчальний заклад.

Проте завдяки зусиллям небайдужих людей цей план вдалося реалізувати. Велика заслуга в цьому належала керівнику товариства "Спадщина" П. Андрухову, відомому історико-острожанину професору М. Ковальському, міському голові Острога М. Грищуку, академіку М. Жулинському, представнику Президента України у Рівненській області Р.Василишину, генеральному директорові магістральних нафтопроводів "Дружба" Л.Буняку, Президенту Києво-Могилянської академії, професору В. Брюховецькому та іншим ентузіастам.

Варто відзначити, що відродження Острозької академії стало можливим лише в умовах незалежної Української держави, коли почали цінуватися набутки нашої національної освіти і з'явилося розуміння необхідності їхнього відновлення.

Сучасна Острозька академія¹² пройшла непростий шлях від спеціалізованого навчального закладу, який знаходився під опікою Києво-Могилянської академії, до повноцінного університету, котрий має статус національного. Офіційний початок відродженню академії поклав указ Президента України Л. Кравчука від 12 квітня 1994 р., що передбачив утворення Острозького колегіуму як спеціалізованого навчального закладу. Президент України Л. Кучма своїм указом від 5 червня 1996 р. повернув йому стару історичну назву - Острозька академія. Указами Президента Л.Кучми Острозькій академії 5 червня 2000 р. був наданий статус університету, а 30 жовтня цього ж року - статус університету національного. Ще одним указом від 21 серпня 2003 р. Президент України Л. Кучма взяв Острозьку академію під президентський патронат. Цим же указом передбачалося, що "університет здійснює підготовку на основі експериментальних програм, індивідуальних

¹² Пасічник І., Кралюк П. Традиції і новаторство // Вища школа. - 2008. № 10. - С. 73-78; див. також: <http://www.oa.edu.ua>.

нормативів організації навчального процесу, самостійно вирішує питання підготовки і перепідготовки кадрів".

Такі широкі права, надані університету, цілком виправдали себе. Адже викладацький склад академії - переважно молоді люди. Ця молодь схильна експериментувати, пропонувати нові, нетрадиційні шляхи вирішення проблем. Багато з того, що зараз в Україні сприймається як новація, роками вже реалізовувалося в Острозькій академії.

На початку функціонування для потреб академії були передані приміщення, що колись належали жіночому училищу графа М. Д. Блудова. Після закриття в 1923 р. цього навчального закладу, яке було тоді російською приватною гімназією, в його приміщеннях знаходилися різноманітні інституції - польська учительська семінарія, педагогічне училище, госпіталь, німецькі учительські курси, німецький табір для відпочинку військових пілотів, школи-інтернати, середня школа тощо. Часті зміни власників не могли не позначитись негативно на цих приміщеннях. Острозькому колегіумі вони дісталися у вкрай занедбаному стані. Тим не менше, за час існування відродженої Острозької академії дані приміщення були не лише відреставровані, а й був побудований сучасний навчально-освітній комплекс, де органічно поєдналися елементи старовини й сучасності. Зокрема, в 2000 р. було побудоване котеджне містечко для викладачів, а в 2007 р. Президент України В. Ющенко урочисто відкрив приміщення віртуальної бібліотеки, яке було відзначене Державною премією в галузі архітектури. У цій бібліотеці своєрідно поєдналися минуле й сучасне. Її приміщення стилізоване під старовину. При вході відвідувачів зустрічає відреставрована скульптура знаменитого скульптора XIX ст. Томаша Оскара Сосновського, який народився і жив поблизу Острога. І в той же час бібліотека повністю комп'ютеризована, а її відвідувачі мають широкий доступ до електронних носіїв.

На території академії функціонує унікальний музейний комплекс, який включає не лише музей цього навчального закладу, а й виставки стародруків та іконопису, підвали колишнього монастиря капучинів, кімнату-музей училища графа М. Д. Блудова, картинну галерею, храм преподобного Федора Острозького - представника роду князів Острозьких, якого канонізувала православна церква.

Острозька академія перетворилася в місце паломництва для людей, які шанують українські національні святині. Її відвідали Президенти України, високопоставлені урядовці, послы іноземних держав, відомі науковці, політичні й громадські діячі, письменники, журналісти тощо.

Академія зуміла стати одним із найбільш відомих і престижних вищих навчальних закладів України. Зараз тут здійснюється підготовка з таких "традиційних" спеціальностей, як правознавство, економіка, економічна кібернетика, історія, українська й іноземна філологія, політологія, документознавство та інформаційна діяльність, психологія, країнознавство, міжнародні відносини, релігієзнавство. При цьому викладачі академії намагаються відновлювати традиції своєї знаменитої попередниці. Оскільки Острозька академія кінця XVI - початку XVII ст. була передусім навчальним закладом релігійного спрямування, де велика увага приділялася вихованню на християнських засадах і вивченню Святого Письма, керівництво нинішньої академії приділяє велику увагу даним питанням. Острозька академія стала осередком, де здійснюється підготовка вчителів християнської етики. А в 2007 р. в ній уперше в незалежній Україні був здійснений випуск магістрів теології. Очолює кафедру теології громадянин Великобританії доктор Рафаїл Турконяк, який став лауреатом Шевченківської премії за переклад Острозької Біблії українською мовою.

Також, як зазначалося вище, давня Острозька академія стояла біля витоків літератури полемічної, що була предтечею новочасної української літератури. Тому закономірно, що вона є одним із небагатьох вищих навчальних закладів України, де здійснюється підготовка за спеціальністю "літературна творчість". Заняття з майбутніми літературними творцями тут проводять не лише фахівці-філологи, а й відомі українські письменники. Проте в стінах академії готують не лише висококваліфікованих спеціалістів. Керівництво навчального закладу спрямовує свої зусилля на те, щоб виховати високоморальних громадян, для яких українська ідея є не порожньою фразою, а дійсно визначає їхню національну самосвідомість. Те, що Острозька академія стала помітним інтелектуальним, культурним осередком сучасної

України, свідчать чисельні факти. У 1999 р. вона отримала у Парижі XXVII міжнародний приз "За якість". Саме в її стінах Президент України В. Ющенко в 2007 р. проголосив свої соціальні ініціативи. В академії були проведені різноманітні наукові конференції, форуми, зустрічі, у яких брали участь не лише вчені, а й відомі політики, культурні діячі тощо. Навчальний заклад співпрацює з численними науковими інституціями як в Україні, так і за рубежом. Зокрема, налагоджена співпраця з Північно-Іллінойським університетом (США), Іллінойським університетом (США), Університетом Південної Індіани (США), Університетом Флориди (США), Університетом Скрентона (США), Університетом Делавару (США), Університетом Атабаска (Канада), Університетом Квінз (Канада), Саскатуну (Канада), Едмонтонським університетом (Канада), Трентівським університетом (Канада), Білостоцьким університетом (Польща), Ягеллонським університетом (Польща), Варшавським університетом (Польща), Вищою Економічно-гуманітарною школою ім. Замоїського (Польща), Вищою Гуманітарною школою ім. Гейштора (Польща), Вищою Школою бізнесу і підприємництва (Польща), Жешувським університетом (Польща), Європейським інститутом Гете (Німеччина), Лейпцігським університетом прикладних наук (Німеччина), Німецький інститут економічних досліджень (Німеччина), Університет ім. Гельмута Шмідта (Гамбург, Німеччина), Відкритим університетом (Великобританія), Університетом Глазго (Шотландія), Прешувським університетом (Словаччина), Університетом Макварі (Австралія), Університетом Гента (Бельгія), Університетом Уппсала (Швеція). Національний університет "Острозька академія" представляє Україну в міжнародних обмінних програмах CORE/ЕКО, CORE/HEALTH, Програмі академічних обмінів ім. Фулбрайта (Fulbright), Американській раді міжнародних досліджень та обміну (IREX), Німецькій програмі академічних обмінів (DAAD), Австрійській Службі Академічних Обмінів (OEAD), Представництві Ради Європи (UNDP), Американській раді міжнародної освіти (ACTR ACCELS), Консорціумі із вдосконалення менеджменту освіти в Україні (CEUME), Міжнародному фонді "Відродження" (IRF), Інформаційно-консультативному центр "Освіта".

Також плідна співпраця відбувається з Українським історичним товариством (США). Результатом цієї співпраці стали числені видання Товариства, здійснені на базі академії, а також створення в ній єдиного в Україні Інституту досліджень української діаспори. Можна твердити, що Острозька академія стала важливим елементом інтеграції освіти України в світовий освітній простір.

Острозька академія також відіграє помітну роль у міжрегіональній інтеграції України. Цьому сприяють не лише численні конференції, наукові семінари, круглі столи, які проходять на її базі. Систематичною є співпраця Острозької академії та всеукраїнської газети "День", яка зорієнтована на інтелектуальну аудиторію. За ініціативою редактора цієї газети Л. Івшиної виник Острозький клуб, котрий має на меті вільне спілкування молодих інтелектуалів України. Зараз до цього клубу приєдналися представники різних навчальних закладів, зокрема, Києва, Одеси, Харкова, Дніпропетровська, Донецька, Луцька, Чернівців тощо.

Той поступ, який зробила Острозька академія за трохи більш ніж десятилітній строк свого існування, не може не вражати. Далеко не останньою причиною цього є історія її славної попередниці. Чимало людей усвідомило, що Острозька академія, яка виникла в кінці XVI ст., є однією із найбільших культурних цінностей нашого народу, а її відродження є справою загальнонаціональною. Зараз Острозька академія - це унікальний освітньо-культурно-історичний комплекс, де органічно поєдналися минуле й сучасне.